
VOJISLAV VULANOVIĆ – PJESMA TVRDA, VJEČNA I NEPROLAZNA

Ethem Mandić

The author gives an interpretation of the poetry of Vojislav Vulanović and his poetic tendencies. In his opinion, Vulanović is a Romantic poet. In this paper the author also provides an overview of the newest posthumously published collection of poems called *Rvanje s vasionom* (Wrestling with the Universe).

Jedan od najboljih pjesnika XX vijeka Vilijam Batler Jeys napisao je da je „vrhovna poezija tako dragocena da je čovek prinuđen da prokopa silne nezanimljive tomove da bi pronašao i sabrao nekoliko odlomaka.“ Jedan od kvaliteta knjige *Rvanje s vasionom* izdate *post mortem* jeste da se u njoj nalazi većinom neobjavljena Vulanovićeva poezija, kao druga strana pjesničke lične karte. Ova knjiga svjedoči da postoji neobjavljena Vavilonska biblioteka, univerzum od riječi koji stoji neistražen i nepoznat čovjeku. Ova knjiga je skoro pa uvid u skriveni pjesnički univerzum jednog pjesnika, i samim tim otkrovenje za svakog čitaoca, pogotovo za one koji već odavno poznaju Vojislava Vulanovića kao pjesnika. Ljubitelj dobre poezije ne bi pronašao ovakvu poeziju ni kopajući po „silnim tomovima“. Sve do sad.

Vojislav Vulanović i njegova poezija našli su se u kapitalnom djelu *Antologija crnogorske književnosti IX-XX vijek*, svjedočeći o važnosti Vulanovićeve književnosti u evoluciji crnogorske književnosti, ali i njegovom mjestu u njoj. Milorad Stojović je u svojoj *Antologiji crnogorske književnosti XX vijeka*, s druge strane, birao pjesme koje su, prema njegovim riječima, oslobođene tradicionalističkih shvatanja i romantičarskog izraza prethodnih generacija, te da djela „nastala u ovom razdoblju znače stvaranje nove poetske tradicije u Crnoj Gori, otvaranje novih vidika. Tu su *Mrtve rukavice* Rista Ratkovića, *Crnci i Crnogorci* Janka Đonovića, *Pobune uma* Mirka Banjevića, *Pjesme o Ali Binaku* Radovana Zogovića i druga pjesnička djela“. To su pjesme koje su zaista obilježile drugu polovinu dvadesetog vijeka u Crnoj Gori te bile „nova poetska tradicija“ iz koje je izašla nova generacija pjesnika. Nakon važnosti koju su ovi pjesnici imali u razvoju i otkrivanju novih puteva u crnogorskoj poeziji, vidjećemo na koji način će Vojislav Vulanović otvoriti nove poetičke i simboličke dimenzije crnogorskog jezika šezdesetih godina prošloga vijeka.

Crna Gora je zemlja koja je rađala i dalje rađa dobre pjesnike. Ova romantičarski intonirana konstatacija bazirana je na činjenici da i dan-danas otkrivamo novu poeziju „starih pjesnika“. Dio magije *Rvanja s vasionom* je u tome što i nakon smrti čovjek nastavlja da živi. Vjerujem da se veličina jedne zemlje mjeri ne toliko ekonomskim, proizvodnim razvojem, koliko osvajanjem novih područja duha, umjetnosti i pjesničke riječi. Duh i kultura su nadgradnja jednog naroda i države. Možda je previše romantičarski vjerovati u moć poezije, ali takva je i pjesma Vojislava Vulanovića i njegova vjera u njenu moć:

„Ja još mislim da je poezija vječnost,
da se nikada ne koleba – mislim
da je važna više nego svijet,
jer je poezija svijet...“

Vojislav Vulanović
(1931–2016)

Pjesnicima i piscima poput Vulanovića obraćamo se i najviše zahvalnosti dugujemo tek onda kada nam ponestane vjere u literaturu i stvaranje.

Od prve knjige poezije *Topole će ostati same* iz 1956. koju je izdala Narodna knjiga s Cetinja do *Strastne zemlje* iz 2016. izdate u Podgorici prošlo je tačno 60 godina jednog života potpuno obilježenog poezijom i svijješću o usamljeničkome pozivu kojem se pjesnik predaje. *Bratstvo sanjara* kojemu pripada pjesnik najbolje je izrazio u pjesmi *Drugovima po peru*: „nema nas mnogo, koji pronosimo/ ushićeno srce i neobuhvatnu nadu.“ Obraća se pjesnik svojim drugovima po peru i upozorava ih na važnost njihovog poziva bez kojeg ne bi bilo života: „kažem vam, braćo, ima nas malo/ da se dodirujemo poezijom,/ koje bez nas ne bi bilo,/ te bi zemlja bila pusta/ i sasušena veoma.“

Vojislav Vulanović je jedan od onih rijetkih umjetnika, poput Danila Kiša, kod kojih ne postoji razlika između života i literature. I više od toga, bez poezije ne bi bilo života na zemlji. U pjesmi *Dok pišem* postoji tračak pjesničkog defetizma, ali on postoji u odnosu na bezumnu masu i svjetinu koja nije „poput Hrista, Dantea, Rablea,/ Getea, Hegela, Lava Tolstoja“ i nije s ovima u srodstvu poput pjesnika.

Poezija je prema Vulcanovićevom doživljaju primordijalna. Ona je prirodni element poput vode, vazduha, vatre i zemlje. U pjesmi *Saživljenost* pjesnik pravi pjesmu sa motivima prirode, ali neka mi bude dozvoljeno da riječ „voda“ zamijenim riječju „pjesma“, e da bih ilustrirao koliko je u svijesti pjesnika Vojislava Vulcanovića stajao znak jednakosti između poezije i života, to jest prirode: „izlazak pred vodu (*pjesmu*) je otkrovenje,/ zato ti kažem: čuti pred vodom (*pjesmom*),/ pojmi najviše što se dâ –/ dodirni duhom to što je/ uistinu stvorio Gospod:/ tako tajnovit svijet,/ koji se na tren ukaže/“ U već citiranoj pjesmi *Sa prijevora* izražava istu misao o poeziji kao o jednom od prirodnih elemenata, a ona je: „**vazduh**, slutnja – zato sjajnija/ nego svijet – poezija sudi, može da/ spali, vaskrsne – toliko je važna,/ da svijet bez poezije gubi smisao.“

Ovih poetoloških trenutaka u poeziji Vojislava Vulcanovića zaista ima toliko da bi trebala čitava jedna manja studija tome biti posvećena. Ovakvu moć stvaranja pjesme izražavali su samo najveći pjesnici poput Johana Volfganga Getea i Pirsija Šelija.

Kad govorimo o vještini jednog pjesnika često mislimo na *dubinu* misli koju on uspijeva svojom poezijom da prikaže ili do kojih dubina uspijeva da se spusti. Pjesnik mora biti svjestan postojanja koje je „široko i dovoljno tajnovito/ da nas vuče ljepoti zemlje/ i dubini svemira, o čemu/ jedva nagađamo ko nam/ sve to daje, makar zakratko.“ Ta svijest koju Vulcanović izražava svojom poezijom jeste najbolje nasljeđe romantizma kao pjesničkog pokreta, a čiji svjetonazor je prisutan i kod Vojislava Vulcanovića. Naravno, to je tako iz dva razloga. Prvi je zato što je romantizam obuhvatio sve pore umjetnosti i društvenog života, i u kome je poezija oblikovala i najavila sve svoje moderne vidove i manifestacije koje su i danas prisutne, a drugo jer je Vulcanović svjestan *neiscrpnosti i neobuhvatnosti* i dubina svemira koje samo pjesnici, drugovi po peru *kroz*

vječnost, tiho čuju. Dubina, iako je jasno metafora za ono što u djelu nekog pjesnika otkrivamo, ona je pojam koji se najčešće i isključivo vezuje za pjesnike, i ta dubina nam, kako to veli Pol Valeri u eseju *Poezija i apstraktno mišljenje* „izgleda potpuno drugačija od dubine koju otkrivamo u delu nekog filozofa ili naučnika.“ Ta dubina prisutna je i u pjesmama Vojislava Vulanovića.

Dubina je kod Vulanovića romantičarski doživljaj i svijeta i poezije: „Idu preci. Izlaze iz samoće./ Iz dubina./ Iz vremena./ Plamena.“, a plamen je simbol stvaranja. Plamen, ruža sunca, dakle, svjetlost je nešto što izlazi iz tih dubina, što stvara i čest su simbol u Vulanovićevoj poeziji. Kao što je pomenuto, možda najtipičniji i najznačajniji postupak kod romantičara bio je taj da se beskraj, dubina, neiscrpnost, mogu prikazati samo određenim simbolima i alegorijama. To su riječi i slike, materija koja izražava nematerijalno. Tu dolazimo do *nostalgije* kao centralnog pojma u svijetu poezije. Nostalgija je prisutna i kod Vulanovića, nostalgija da se riječima izrazi nešto što samo slutimo, ono što je *zaumno*. A priroda je ta koja pjesniku daje izvor, jer ona je „beskrajna dubina nas ljulja“ kako to prikazuje u pjesmi *Klobuk*, ili poezija i pisanje su želja da se osvoji beskonačno – nostalgija: „Pišem jer nijesam osvojio beskonačno.“

Priroda, kao i kod svakog velikog pjesnika, je izvor poezije i kod Vojislava Vulanovića. Priroda je, kako je to smatrao Gete, najveći učitelj umjetnika i prema prirodi umjetnik treba da stvara. Kad samo pogledamo naslove ciklusa *Na brijegu*, *Kameno more* i *Šum krila*, *San i strofe* vidimo da je priroda i njeni pojavni oblici ti koji pjesniku diktiraju slike, riječi, figure, ritmove. U ovom izboru ima pjesama od čisto opisnih, to jest deskriptivnih, poput pjesme *Jesen*, do onih u kojima su čovjek, istorija, sudbina, poezija i sama priroda neraskidivo povezani. Kao na primjer u pjesmi *Žabljak Crnojevića*. Ili kao u pjesmi

Sjećanje u kojima je opisan odnos čovjeka i prirode, u slučaju ove pjesme čovjeka i mora, a čovjek mora bit nijem pred silama prirode i mora im se diviti i odavati zahvalnost: „o jako more,/ o ravnodušna vodo –/ opasna cjelino, tmino,/ nadnijeta nad čovjekom –/ sabrana sudbino,/ pred tobom se može samo ćutati –/ dok te sva ta sila ničega prati.“

Priroda je kod Vulcanovića kao kod Kanta „priroda u najgorem slučaju postaje neprijatelj, a u najboljem slučaju, neutralna stvar koju možemo oblikovati.“ Tek u poeziji čovjek može da se uzdigne na njen nivo, da njome dominira, da je narušava ili oblikuje: „kroz dah vasiona – i čovjeka i cvijeta,/ koje, mahom, Gospod motri ostavljene –/ ali nadgleda što će iz njih da se rodi.“ U citiranoj pjesmi *Na brijegu ovom* vidimo da čovjek jeste u božjim rukama, ali da ima slobodu onoga što će iz njega da se rodi: „Na brijegu ovom, na suncu,/ prate me vasesljenska uzbuđenja,/ bez čega malo vrijedi pjesma –/ na zemlji je besmrtno tek nadahnuće.“ Pjesnik je slobodan da u skladu s nadahnućem stvara pjesmu koja je najveća sloboda čovjeku data, bez čega vrijedi malo koja pjesma.

Da su *čovjek, istorija, sudbina, poezija i sama priroda neraskidivo povezani* najbolje je opisano u pjesmi *Pisati poeziju, to je rezati kamen* posvećenoj Momiru Markoviću kome treba odati priznanje za mukotrpno priređivanje ovako vrijedne knjige. Prva i posljednja strofa pomenute pjesme su kao plod u orahovoj ljusci. U njoj čitamo svu kompleksnost i ljepotu Vulcanovićeve misli i izraza: „Vadio je riječ kao kamen/ iz tvrdog brda, iz spletene trave,/ u tvrde uglabao pjesme,/ crpio zaumne stvari.“ Dakle, riječ je poređena s kamenom. U njoj je opisan materijal od kojeg stvara pjesnik, a taj materijal potiče iz prirode. A onda upotrebljava metaforu za pjesmu, a tu metaforu stvara kroz epitet „tvrda.“ Pjesma je trajanje, a to trajanje se pravi kroz mučni i teški rad obrađivanja kamena (riječi) kojima pjesnik prikazuje, ili kroz koje crpi zaumne stvari. U posljednjoj

strofi pomenute pjesme: „Sad zvone rezbareni obluci / u nebesnoj špilji, uz škripavo stijenje,/ rasute vatre, razdriješene oluje –/ pisati poeziju, to je rezati kamen.“ Pjesnik izražava muziku stvorene poezije koja je glasna kao crkveno zvono i skladna kao oblutak, a ona je dio prirode, ili preciznije tako savršena je sama priroda kao što je nebo, stijenje, vatra, oluja, to jest kamen. Pjesma je u poeziji Vojislava Vulanovića tvrda, vječna i neprolazna.

Metafore poput *more – božja velika kaplja*, ili opis ljubavi iz pjesme *Prisjećanje*: „starinski dodiri“ pretvara se u „raskošnu muziku“ u pjesmi *Iz pustoši*:

„Bez ruku tvojih što je stol,
što je šuma i što Šopen
ako ih ne dotiče i tvoj sluh.
Mene potajni strah hvata
da nekud ne odeš, da se skriješ,
i za sobom zatvoriš vrata.“,
ili misli poput one:
„Svijet je palimpsest duha.“

Postoji još jedan čitav registar emocija, ljubavi, tema, zvukova, slika, toponima s mističnim prizvucima, opisa, Crne Gore, poezije i jezika, snažnih riječi, koje ovim tekstom nije moguće iscrpiti i opisati, zbog čega se ova knjiga mora pročitati.

Na kraju valja pomenuti da se Vojislav Vulanović kao pjesnik javlja u vrijeme kad su stvarali i naši najznačajniji pjesnici, ali i prozaisti poput Lesa Ivanovića, Dušana Kostića, Radonje Vešovića, Mirka Banjevića, Mila Kralja, Pavla Donovića, Ratka Vujoševića, Mihaila Lalića, i tu se potvrđuje ona s početka izrečena konstatacija da je Crna Gora rodila veliki broj dobrih pjesnika. Ovđe se u vidu imaju počeci njihovog stvaralaštva. Pogotovo u drugoj polovini XX vijeka. Nakon 1950. godine

nastaju možda najvažnije godine u istoriji crnogorske književnosti. Pored tog datuma važniji datumi i godine u crnogorskoj književnosti su druga polovina XII vijeka kad su nastali *Ljetopis Popa Dukljanina* i *Miroslavljevo jevanđelje*, i 1847. godina kad je štampan *Gorski vijenac* Petra II Petrovića Njegoša. U ova tri književnoistorijska perioda u Crnoj Gori nastala su kapitalna djela naše književnosti, to jest umjetnosti i kulture. Na kraju, treba još naglasiti ono što nije dovoljno puta naglašeno da pjesnici i pisci poput Vojislava Vulanovića pripadaju jednoj od tri prijelomne tačke u razvoju, to jest oblikovanju crnogorske književnosti i kulture, te samim tim pripadaju neistraženim prostorima duha kulture, i na kraju pripadaju budućim generacijama koje će u njihovoj pjesmi *dok stoji i čeka* tražiti, da završim riječima pjesnika „bitisanje naše i sveti duh istorije.”

Literatura:

- Vulanović, Vojislav, *Rvanje s vasionom*, Nacionalna biblioteka Đurđe Crnojević, Cetinje, 2017.
- Paund, Ezra, *Kako da čitamo*, Matica srpska, Novi Sad, 1974.
- Marić, Sreten, Vuković, Đorđije, *Rađanje moderne književnosti: Poezija*, Nolit, Beograd, 1975.
- Berlin, Isaija, *Koreni romantizma*, Službeni glasnik, Beograd, 2006.
- Stojović, Milorad, *Književne teme*, FCJK, Cetinje, 2015.